

2. Управление государственными и коммерческими структурами для анализа ситуаций и принятия решений по вопросам инвестиций, стратегического планирования, региональной политики, распределения ресурсов.
3. Совершенствование бизнес-процессов бизнес-систем.

Два первых направления – достаточно традиционное применение методологии, а третье – это новое направление, которое несомненно должно применяться в отечественной консалтинговой деятельности. Основной проблемой, с которой могут столкнуться аналитики консалтинговых фирм, является адаптирование существующих западных методик и программных продуктов к отечественным условиям. Вдоть уже не секрет, что стопроцентное копирование западного опыта не приемлемо для Украины в силу несовершенства законодательной и нормативной базы, риска и неопределенности, политической нестабильности.

Основной задачей специалистов в области финансов, системного анализа, программирования должна быть разработка нового или адаптация западного метода консалтинговой деятельности с использованием различных методологий структурного анализа и проектирования.

Проведение предложенного комплекса аналитических работ позволит создать в банке механизм точной и быстрой оценки различных мероприятий программы и соответствующих планов реорганизации и развития банка. Кроме того, появляется возможность проведения моделирования, анализа и оценки отдельных технологических цепочек банковской деятельности с целью их совершенствования.

Предлагаемый программно-методический комплекс может быть фундаментом технологии движения к долгожительству банка, грамотное его применение поможет увидеть завтрашний день банка, исходя из сегодняшнего его положения.

Литература

1. Ивлев В.А., Попова Т.В. Комплексный аналитический консалтинг в банковской деятельности // Информационные технологии. – 1997. – № 4. – С. 25-30.
2. Лалтырев Д.А. и др. Планирование финансовой деятельности банка: необходимость, возможность, эффективность – М.: ВТР-Technology. 1995. – 125с.

Summary

The article investigates the problem of the consulting services formation. This is a new area for the Ukrainian Commercial banks. Consulting requires a serious professional training of those who provide these services. The consulting services can be given either by the banks themselves or the banks can be the users of such services.

УДК 336.77

СУЧАСНИЙ СТАН БАНКІВСЬКОГО КРЕДИТНОГО РИНКУ

Цимбал М.А., Сумське обласне управління НБУ

Процес формування ринкових відносин в економіці України об'єктивно зумовлює необхідність підвищення ролі банківського кредиту.

Але сьогодні економіка України знаходиться в стані стагнації, що безпосередньо впливає на кредитну діяльність вітчизняних банків. Прорахування у грошово-кредитній і фінансовій політиці, вкрай низькі темпи приватизації державного сектора, криза платежів, незадовільний розвиток фінансового та фондового ринків, ринків робочої сили, нерухомості та землі суттєво знизили роль банківського кредиту у забезпеченні виробничого циклу необхідними грошовими ресурсами. На загальнодержавні проблеми наклалися загальносистемні фінансові, регіональні, соціальні та політичні ризики. На мікроекономічному рівні спрацювали недоліки у діяльності самих банківських установ стосовно формування кредитного портфеля та вибору адекватних методів кредитування щодо різних позиковців, невважені витрати на розвиток мережі філій без урахування їх потенційної доходності, відсутність належного досвіду та кадрів для функціонування банків в умовах ринку.

Про зниження ролі банківського кредиту у забезпеченні виробничого циклу України необхідними грошовими ресурсами свідчить незначна частка позик банків у валовому внутрішньому продукті країни, що в 1996 році складала 6,8 %, а в 1997 році - 7,9 % ВВП.

Загальна сума кредитів, наданих банками України, на 01.07.1998 року становила 13 794 млн. грн., що на 4,8 % більше, ніж на 01.01.1998 року - 13 158 млн. грн. Але стійку тенденцію зростання банківських кредитних вкладень в економіку України не можна розцінювати позитивно на фоні загального скорочення обсягів виробництва (навіть за умов призупинення спаду, що спостерігається останнім часом). Особливо негативним аспектом цієї тенденції є порівняно мала частка кредитів, наданих безпосередньо суб'єктам господарювання (Табл. 1.). В ситуації, коли близько половини всіх кредитних вкладень вітчизняних банків спрямовується не на потреби господарського сектора, ефективність банківського кредитування, власне, знижується.

Проведений аналіз кредитних вкладень комерційних банків України протягом останніх років дає змогу

зробити висновок, що незважаючи на зростання кредитної активності, темпи кредитування комерційними банками суб'єктів господарювання, тобто кінцевих споживачів кредитних ресурсів, за останні роки суттєво сповільнилися. Станом на 01.07.1998 року залишки заборгованості по кредитах, надані комерційними банками суб'єктам господарювання України, склали 7 634 млн.грн., тоді як на кінець 1997 року – 295 млн.грн. В 1992 році порівняно з 1991 роком, обсяги кредитування зросли в 28 разів, у 1995 році – тільки на 164 %, а в 1997 році – лише на 34 %.

Таблиця 1

Обсяги і структура кредитів, наданих комерційними банками України суб'єктам господарювання в 1991-1998 рр.

Період	Усього	З тому числі			
		у валюті		за терміном	
		націо- нальній	іноземній	коротко- строкові	довго- строкові
Залишки заборгованості на кінець періоду, млн. грн.					
1991	0,97	0,97	-	0,85	0,12
1992	27,00	24,00	3,00	26,00	1,00
1993	406,00	385,00	21,00	396,00	11,00
1994	1558,00	1199,00	359,00	1381,00	176,00
1995	4113,00	3029,00	1084,00	3678,00	435,00
1996	5452,00	4102,00	1350,00	4845,00	607,00
1997	7295,00	5195,00	2100,00	6522,00	773,00
1998 (б.м.с.)	7634,00	5104,00	2530,00	6575,00	1059,00

Складено за: Бюлетень Національного банку України. – 1998. – № 7. – С. 71.

Структура банківського кредитного портфелю в Україні сьогодні дуже своєрідна – практично повністю складається з короткотермінових позик строком до 3 – 6 місяців. Питома вага довгострокових кредитів протягом чотирьох років (1994–1997) залишалася на рівні 11%. Якщо звернутися до регіональної статистики, то по Сумській області довгострокові кредити станом на 01.10.1998 року склали лише 5,1 % усіх кредитних вкладень комерційних банків (Табл.2.). Така орієнтація банків відображає реальні труднощі перехідного періоду до ринкових відносин і спровокована економічними обставинами пояснюється економічною ситуацією в країні. Для розвитку інвестиційного кредитування в країні бракує вільних ресурсів, надійних позиковців та ефективних, самоокупаємих бізнес-програм. Через це довгострокове кредитування в Україні, здебільшого справа великих системних банків, які мають доступ до бюджетної статті “Фінансування капітальних вкладень” або до кредитних ліній Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР) під гарантію держави. В Сумській області найбільші вкладення в довгострокове кредитування мають установи АКБ “ Україна ” та АКБ “Промінвестбанку”.

В першому півріччі 1998 року з'явилися ознаки тенденції зростання довгострокової компоненти в кредитному портфелі вітчизняних комерційних банків. Найвірогідніше, що така тенденція не є випадковою, а скоріше закономірною – один із результатів послідовного зниження темпів інфляції, причому

більше значення мали не фактичні показники інфляції, а інфляційні очікування контрагентів кредитного ринку. Але останні події на фінансових ринках та криза національної валюти, на наш погляд, зведуть вищезазначену тенденцію нанівець.

Якщо звернутися до структури кредитного портфелю стосовно юридичних та фізичних осіб – позиковців, то маємо диспропорцію на користь кредитів, наданих комерційними банками України юридичним особам. Станом на 01.09.1998 року їм надано 7 465 млн. грн. кредитних вкладень (94%), тоді як фізичні особи отримали кредитів лише на суму 491 млн.грн. (6%). В Сумській області на кредити, надані фізичним особам, припадає лише 4,3% усіх кредитних вкладень комерційних банків, а на кредитування юридичних осіб – відповідно 95,8 %. Значна диспропорція обумовлена несприятливими умовами для приватного підприємництва, недосконалістю законодавчого забезпечення іпотечного кредитування, низьким рівнем доходів фізичних осіб та іншими негативними чинниками.

Таблиця 2

Обсяги та структура кредитів, наданих по Сумській області комерційними банками суб'єктам господарювання в 1997-1998 рр.

Період	Усього	В тому числі:			
		у валюті		за терміном	
		національний	іноземний	короткострокові	довгострокові
Залишки заборгованості на кінець періоду, тис. грн.					
1.01.97р.	61678	61185	493	54718	6960
1.04.97р.	73937	73653	284	67134	6803
1.07.97р.	79890	79582	308	73225	6665
1.10.97р.	91251	90817	434	84287	6964
1.01.98р.	98373	97880	493	90737	7636
1.04.98р.	90390	89698	692	86243	4147
1.07.98р.	90331	89759	572	86330	4001
1.10.98р.	90361	84845	5516	85756	4605

Слід зазначити, що протягом останніх років на кредитному ринку України спостерігається стала тенденція зростання обсягу наданих кредитів в іноземній валюті, але незважаючи на це, найрозвинутішим сектором кредитного ринку залишається кредитування суб'єктів господарювання в національній валюті. Співвідношення гривневих та інвалютних кредитних вкладень комерційних банків України має такий вигляд: станом на 01.07.1998 року кредити в національній валюті (5 104 млн.грн.) склали 67% усіх кредитних вкладень, а кредити в іноземній валюті в гривневому обчисленні – 2 530 млн.грн. дорівнювали 33 %. За п'ять останніх років (з 1993 по 1998 рік) інвалютна компонента по Україні підвищилася на 27,8% (Рис.1). Але слід зазначити, що регіональна структура валютного кредитування досить нерівномірна. Так, в Сумській області, станом на 01.10.1998 року, на кредитні вкладення в національній валюті припадало 93,9% (або 84 845 тис.грн.), на кредитні угоди в іноземній валюті – 6,1% (або 5 516 тис. грн.) (Табл. 2).

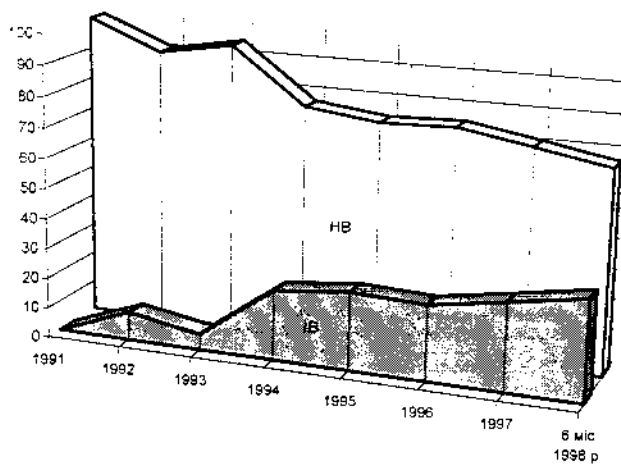

Рис. 1. Питома вага кредитів комерційних банків суб'єктам господарювання у національній (НВ) та іноземній (ІВ) валютах.

Причому, з початку 1998 року питома вага кредитів в іноземній валюті зростає на 5,6% як за рахунок абсолютного збільшення обсягів валютних кредитів, так і за рахунок збільшення відносної частки цих кредитів в загальному обсязі кредитування.

Стабільне зростання відносної частки валютних кредитів у портфелі комерційних банків України (Табл.1), на наш погляд, пояснюється такими факторами:

- лібералізація зовнішньоекономічної діяльності та відмова до останнього часу від обов'язкового продажу валютних надходжень резидентів обумовили зростання активів підприємств на валютних рахунках в українських банках. Загальна кількість іноземної валюти в Україні значно зросла, що поживило обіг валюти зростання банківських пасивів, а це, у свою чергу, створило передумови для розвитку ринку валютного кредитування;
- процес економічної лібералізації та демонополізації всіх секторів економіки торкнувся також банківської системи України. В останні роки кількість комерційних банків, що отримали ліцензії на операції з валютою, в тому числі на валютне кредитування, зростає досить значними темпами;
- у зв'язку з інфляцією національної грошової одиниці валютне кредитування дієвим інструментом страхування інфляційних ризиків. Рівень ставок за кредитами у національній валюті приблизно в 2,5рази перевищує рівень ставок за валютними кредитами, що є свідченням важливості для комерційних банків чинника інфляційних очікувань.

Слід відмітити, що у першому півріччі 1998 року відбулося хоча і незначне, (після багатьох років стабільного зростання) зменшення не лише питомої ваги виданих кредитів у національній валюті (порівняно з кредитами, виданими в іноземній валюті), але й абсолютної суми цих кредитів (Рис. 1). В Сумській області кредитні вкладення в національній валюті зменши-

лися з початку 1998 року на 13 035 тис. грн., що становить на 13,3 % всіх кредитних вкладень. Тобто тоді спостерігався відплив кредитних коштів комерційних банків зі своєї основної сфери діяльності – кредитування підприємств і підприємців. Існує думка, що в цей період кредитні ресурси комерційних банків, яких потребує реальна економіка, були спрямовані на кредитування уряду шляхом придбання банками додаткових пакетів ОВДП. Крім того, з третього кварталу 1998 року зменшення обсягів кредитування в національній валюті було наслідком розгортання фінансової кризи, знецінення національної валюти та подальших інфляційних очікувань комерційних банків.

Якщо звернутися до структури кредитного портфеля комерційних банків України залежно від форм власності, то спостерігаємо стійку тенденцію зменшення питомої ваги кредитів, наданих державному сектору, та збільшення обсягів кредитування підприємств та організацій приватної та колективної форм власності (Рис. 2). В Сумській області на кредитування державного сектору економіки на початку 1997 року припадало 38,3 % кредитного портфелю області (або 23 614 тис.грн.), за станом на 01.10.1998 року кредитна підтримка державних підприємств та організацій складала 13,9 % (або 12 542 тис. грн.).

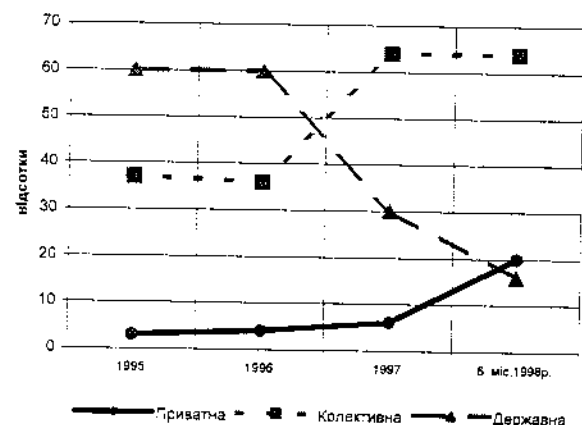

Рис. 2. Кредити, надані комерційними банками суб'єктам господарювання України, залежно від форм власності позиковців.

Таку тенденцію можна пояснити впливом кількох чинників. По-перше, незважаючи на вкрай низькі темпи приватизації в Україні, абсолютна кількість державних підприємств та організацій постійно зменшується. По-друге, за останні роки ринкових перетворень значно зменшилося директивне втручання держави у комерційну діяльність банків та підвищився рівень відповідальності комерційних банків за прорахунки у формуванні власного кредитного портфеля. Це зумовлює вибір комерційним банком позичальника між досить інертним та залежним від бюджетної кризи державним та більш динамічним й вільним в своїй діяльності колективним або приватним підприємством на користь недержавного сектора. Якщо раніше, в період значних темпів інфляції (1992–1994 рр.), вітчизняні комерційні банки надавали кре-

дити переважно за рішеннями законодавчих та виконавчих органів для підтримки державою неплатоспроможних клієнтів, або на засадах особистої довіри керівників банку до позичальника, дуже часто без належного забезпечення заставою або гарантією, сподіваючись на те, що інфляція і відповідне зростання пасивів покриє можливі негативні наслідки несвоєчасного повернення кредиту, то починаючи з 1995 року ситуація кардинально змінилася. Порівняно низькі темпи інфляції в Україні (1995–1998 рр.) призводять до того, що кожен прорахунок у кредитній політиці загрожує ліквідності та платоспроможності окремого банку. Свою позитивну роль у виборі банком позичальника відіграла також послідовна політика НБУ, спрямована на регулювання діяльності комерційних банків. Лібералізація багатьох видів банківської діяльності в останні роки поєднувалася з відповідним посиленням контролю за стабільністю банківської системи України. В цих умовах вітчизняні комерційні банки були змушені відповідальніше формувати власну кредитну політику, уникаючи кредитних ризиків, в тому числі пов'язаних із нестабільністю бюджетних джерел фінансування державних підприємств та організацій.

Якщо звернутися до структури кредитного портфеля комерційних банків України залежно від напрямів використання коштів позичальниками, то станом на 01.09.1998 року маємо диспропорцію в бік переважного фінансування поточної діяльності підприємств - 3660 млн. грн. (46% кредитних вкладень), зовнішньо-економічної діяльності - 1997 млн. грн. (25,1 %) та внутрішніх торговельних операцій - 1209 млн. грн. (15,2 %). Дисбаланс склався останніми роками під впливом різноманітних чинників: нестабільна економічна ситуація в країні, велика кількість збиткових підприємств (їх питома вага в загальній кількості вітчизняних підприємств в 1998 році склала 55%), криза неплатежів, слабка та досить суперечлива законодавча база з великою кількістю обмежень на різні види діяльності. Подібна орієнтація банків та їх позичальників на використання дефіцитних та дорогих грошових ресурсів спровокована законами ринку - вкладення коштів здійснюється в операції, які забезпечують більший прибуток в найменший термін часу. Найбільш негативним в такому розподілі кредитних коштів є питома вага кредитів, що спрямовується позичальниками на інвестиційну діяльність - 677 млн. грн. (8,5 % всіх кредитних вкладень).

Структура кредитних вкладень комерційних банків України за галузями економіки є також розбалансованою (Табл. 3). Розподіл кредитних вкладень комерційних банків України в 1998 році в даному випадку економіки націлений на переважне кредитування промисловості та торгівлі. Тоді як з точки зору класичного розвитку економічних процесів відомо, що ознакою економічного поживлення в країні є збільшення грошових надходжень в будівництво, транспорт та зв'язок. Питома вага кредитів, які надані цим галузям, в Україні становить по 3% на кожен галузь. Вкрай негативно виглядає кредитування сільськогосподарства - 4 % від загального обсягу кре-

дитного портфеля, що стає додатковим негативним чинником процесу падіння виробництва в АПК, причому в умовах значного скорочення бюджетних дотацій сільгоспвиробникам.

Таблиця 3

Структура кредитного портфеля комерційних банків України за галузями економіки станом на 1.09.1998 року

Галузь економіки	млн. грн.	%
Промисловість	3 019	38
Торгівля та громадське харчування	2 450	31
Сільське господарство	326	4
Будівництво	208	3
Транспорт та зв'язок	262	3
Фізичні особи	491	6
Інші	1200	15
Усього	7956	100

Складено за: Бюлетень Національного банку України.-1998.- № 8.-С.79.

В Сумській області на 01.10.1998 року на кредитування промисловості припадало 33,3 % регіонального кредитного портфеля (або 30 133 тис.грн.), на кредитні вкладення в торгівлю та громадське харчування - 36,7% (або 33 129 тис.грн.), в сільське господарство - 4,4 % (або 3 976 тис.грн.), в будівництво - 3,6 % (або 3 260 тис. грн.), на транспорт та зв'язок - лише 0,6 % (або 516 тис.грн.). Кредитування фізичних осіб склало 3,6 % або (3 249 тис.грн.). Така структура регіонального банківського кредитування є наслідком глибокої економічної кризи в країні.

Розглядаючи якість кредитного портфеля комерційних банків України, слід відмітити її погіршення. Все більших масштабів набуває надання банками відстрочки погашення кредитів. На початок 1998 року обсяг відстроченої заборгованості за банківськими позичками становив 0,6 млрд. грн.

Зрушення в сфері повернення кредитів також негативні. Частина комерційних банків України збанкрутувала останнім часом саме через неповернення наданих кредитів, причому тенденції до поліпшення ситуації не простежується. Так, протягом 1997 року прострочена заборгованість за кредитами банків збільшилася на 114 млн.грн., або на 27% (у 1996 році - відповідно на 29 млн. грн. та на 8 %). На початку 1998 року обсяг прострочених платежів за банківськими позичками становив 10,2% від сумарної заборгованості за кредитами, а в сукупності з пролонгованими кредитами - 22 %. Основна сума боргу за простроченими платежами припадала на короткострокові кредити (90,2 %). За рік їх обсяг збільшився на 23%. Станом на 01.01.1998 року у структурі загального обсягу прострочених кредитів 7,3% становили неплатежі за кредитами, сумнівними щодо повернення. Безнадійні щодо повернення кредити в 1998 році склали 811,5 млн.грн.

Стосовно Сумської області, якість кредитного портфеля в поточному році також погіршилася. Якщо станом на 01.01.1998 року питома вага відстроченої заборгованості за позичками банків в загальному обсязі кредитних вкладень складала 18,7%, то станом на 01.10.1998 року питома вага цих кредитів зросла до

19,8%. Значно зросла питома вага прострочених кредитів в кредитному портфелі області (з 7,6% в січні 1998 року до 12,1% сумарної заборгованості в жовтні 1998 року).

Проблема якості кредитних портфелів банків загострилася в зв'язку з неможливістю отримання комерційними банками України прибутків інфляційного характеру, як це було в попередні роки. Зростання прострочених та пролонгованих кредитів свідчить про нестабільну роботу комерційних банків: занадто ризикову, невиважену кредитну політику та відсутність аналізу кредитного портфеля, недостатній ана-

ліз фінансового стану позичальників, слабкість претензійно-позовної роботи банків.

Таким чином, доцільно зробити висновок, що взаємозв'язок " банки - підприємства-позиковці " стає все більш ризикованим. В умовах низької платоспроможності основної маси великих та середніх підприємств поповнення їх ресурсів за рахунок кредитів банків стає все більш проблематичним. Проблема кредитування реального сектору економіки міститься не стільки в недоволі ресурсів або більшій привабливості інших ринків, скільки в дефіциті надійних позиковців і великій сумі боргів, накопичених у більшості господарюючих суб'єктів.

Summary

The article is devoted to the very important problem of improving the credit mechanism of the bank system in Ukraine and the research of the character and factors of the crisis phenomena in the credit market. The detailed analysis of the credit investments of commercial banks of Ukraine lately is given. The modern tendencies of the changes in the sphere of the bank credit are examined in terms of the country as well as in terms of the region.

УДК 336.71

ВОЗМОЖНОСТИ УСОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ПОКАЗАТЕЛЕЙ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ ЭФФЕКТИВНОСТИ РАБОТЫ БАНКА

Михайленко Д.Г., Сумский государственный университет

Существует большое количество показателей оценки экономической эффективности банковского функционирования, активно используемых на практике. Однако это не останавливает исследований, предметом которых они являются, направленных на поиск и определение критериев, наиболее полно отражающих требования, предъявляемые к экономической эффективности деятельности банка, с целью создания одного или, по меньшей мере, группы из двух-трех коэффициентов, на основе которых можно было бы построить полноценный анализ. Время и многочисленные неудачные попытки указывают на невозможность такого глобального прорыва. Поэтому аналитики идут путем детализации, конкретизации, уточнения существующих показателей, характеризующих отдельные стороны работы банка или его отделов, отражающих эффективность отдельных операций. Но и такой путь к простейшим звеньям можно в настоящее время считать пройденным, или близким к прохождению, хотя развитие банков заставляет их открывать новые пути увеличения прибыли, а значит, база аналитических исследований в области экономической эффективности увеличивается, дополняя последние разнообразными методами и принципами.

В настоящей работе в качестве вклада в развитие анализа в исследуемой области представлен коэффициент отклонения фактического значения показателя эффективности от оптимального. Сам коэффициент не претендует на новизну (он рассматривался и в социалистической экономической науке (см. [1]), но он не получил широкого распространения и не стал составной частью аналитического процесса в банков-

ском секторе. По мнению же автора, этот показатель не только расширяет исследование, но может стать в нем доминирующей характеристикой, что подтверждается дальнейшими рассуждениями.

В формализованном виде этот показатель выглядит таким образом:

$$E_{откл} = \frac{E_{ф}}{E_{опт}} \quad (1)$$

где $E_{откл}$ - отклонение фактического значения показателя экономической эффективности банковской деятельности от оптимального;

$E_{ф}$ - фактическое значение показателя экономической эффективности банковской деятельности;

$E_{опт}$ - оптимальное значение показателя экономической эффективности банковской деятельности.

Числитель формулы (1) является показателем, определяемым на основе данных, полученных банком в результате работы. Методики исчисления показателя экономической эффективности хорошо известны и широко применяются, поэтому на их рассмотрении останавливаться не будем. Здесь важно то, что для нахождения $E_{ф}$ будут использованы фактические данные за определенный период деятельности. Но вот относительно знаменателя данной формулы нет такой определенности. Поэтому детально его рассмотрим.

В зависимости от того, какое качественное содержание дается этому показателю $E_{опт}$, определяется и